

Проф. Сергей Герджиков, д.ф.н.

РЕЦЕНЗИЯ

НА ДИСЕРТАЦИЯТА НА САМАЛ МАНЕ

Social and Cultural Perspectives in Epistemology

Социални и културни перспективи в епистемологията

Докторантът в програмата по Философия на английски към специалност Философия Самал Мане е представила една добре структурирана, балансирана и богата на материал дисертация. Целта на дисертацията е да се разгледат социалните и културни перспективи пред социалната епистемология. (Автореферат, 3).

Авторът отбелязва трудностите:

„Тази тема е сложна по много причини. На първо място – перспективите са подходи „с отворен край“ спрямо темата, към която се отнасят...

Допълнителна трудност създава и това, че областта на социалната епистемология се появява съвсем наскоро и съществува едва от няколко десетилетия, поради което тя се характеризира и с недобре установена история. Следователно, социалната епистемология спада към онези области, които изобилстват с пропуски и недостатъци, и в нейните рамки има нужда от по-изчистени и по-разбираеми дебати. Именно това обаче прави настоящото изследване по-интересно и предизвикателно.“ (пак там)

Тук е наложително уточнението „аналитична социална епистемология“. Изследването протича в рамките на аналитичната философия с добавени важни социални епистемологии от континентален характер. Социалната епистемология се свързва неизбежно с философията на езика и с проблема за значението. По същество това е реферативна работа, изпълнена на достатъчно високо ниво, с много разгледани автори.

Някои нови формулировки, базирани на вече споменатите нови източници, са добавени към източниците на познанието. Такива са: свидетелство от трето лице, достоверност и авторитет, колективна памет и споделено възприятие. (Автореферат)

Глава първа: Природата на епистемологията, обхваща общата проблематика на епистемологията. Тук се анализират позиции и аргументи относно познанието и истината.

В дисертацията се следват основните проблеми и дебати относно познанието и специално „реализъм–антиреализъм“ и съответно „научен реализъм“ (Dissertation, 52-55). Защиатава се реалистичната позиция. Не се обсъжда проблемът с квантовата механика относно реалистичните трактовки на неопределеността и допълнителността: неопределеността в експерименталните ситуации на измерване на спрегнатите величини

изключва обекти като частици и вълни не „сами по себе си“, а вълните са вероятностни, т.е. виртуални. Има свежи попадения в този дълъг анализ.

Непосредственият проблем на аргумента на Бойд е, че той е кръгов. Бойд защитава реализма чрез аргумента, че реализмът приема заключението към най-доброто обяснение, но реализмът приема използва заключение (като тезис). (дисертация, с. 58)

Разглеждат се интерналистките анализи на познанието и съответните дебати (проблемът на дефиницията на истината на Гетие). Прави впечатление, че авторът е добре запознат с аргументите и изводите. В заключение се подчертава, че

Дали се занимаваме с въпросите на класическата епистемология, или с въпросите на социалната епистемология, познанието остава централно за епистемологията и истината остава централна за познанието. (пак там, 77)

Тук бих отбелязал, че за социалната и културната епистемология от централна важност са убежденията, свързани с определени позиции в обществото и културата, защото те се изразяват в наличните поведения и културни форми, независимо от истинността си. От огромна важност са идеологиите, обичаите, обредите и легитимирането с тях на властта. Напълно приемлива е формулираната изследователска стратегия.

В заключение смятам, че най-добрата изследователска стратегия е да се търси подходящата комбинация от възгледите на различните лагери. Например, по отношение на обосноваването – тези на екстерналистите и интерналистите. (Автореферат, 13)

Но по-важна за темата на дисертацията е втора глава.

Глава втора: Познание и социална реалност

Дисертантът приема една дефиниция на „култура“, силно специализирана в сферата на убежденията:

за целите на настоящия текст, употребявам „култура“ като синоним на „множеството на нерафинираните и необосновани убеждения и практики, доминиращи в дадено общество, без непременно те да се приемат от всеки един от членовете му поотделно“. (Автореферат, 6)

Тази дефиниция очевидно не е пълна дори за убежденията: от нея са изключени обоснованите убеждения и по този начин самите знания. В края на 1 глава обаче се акцентира върху истинността в социалната епистемология.

В началото се дават основни ориентири и дефиниции, които могат да се проследят в популярни енциклопедии. Споменават се основните автори в континенталната „социология на познанието“ и се започва с възгледите на Джамбатиста Вико. Следва Хегел, в чиято философия обществата се развиват като степени на разумност и свобода. Накратко се

представя и философията на Маркс и Енгелс, но тук е нужен по-обстоятелен анализ, защото именно в тази философия познанията се извеждат социологически, от социалните отношения. Представена е „социологията на познанието“ на Майнхам и на Шелер. Следват Дюркем и Мос, с „груповата примитивна митология“, отново популярно представени. По време на Дюркем и Мос впрочем предшестват Манхайм и Шелер (1903 г.) (Dissertation, 81-83). После идва феноменологията: Шелер, Хусерл, философията на познанието като власт (Фуко), както и „социалното конструиране на реалността“ на Бъргър и Лукман.

Директен принос към съвременната социология на познанието може да бъде открит едва в изследванията на Мишел Фуко, Робърт Мъртън и Стив Фулър.

Принципно вярна и обединяваща е постановката, че

знанието, или обоснованото убеждение, е резултат от социални фактори. (Автореферат, 15)

Анализът се спира на единствения пример за историческо изследване на свидетелстването (testimony), направено от А. Коуди, 1992 (Dissertation, 90). За съжаление, тук, както и на други места, не достигат точни цитати. Разглеждат се и формите на философско-научен и епистемологичен релативизъм: Кун, Улгар, Латур.

Така наречените „факти“, те смятат, не се откриват или разкриват от науката, а по-скоро се „конструират“, или „фабрикуват“, когато научните твърдения се приемат и повече не се оспорват... Няма обекти вън от дискурса, организацията на дискурса е обектът“. Дискурсът, бидейки социален феномен, води до разбиране. (Dissertation, 92)

По-нататък се представя Рорти и неговото „социално оправдаване на вярването“. Цитира се *Философията и огледалото на природата* (в *Случайност, ирония и солидарност* този възглед се разгръща по-обстойно.)

Тук дисертантът прави важно обобщение, насочващо към следващата глава:

Повикът за широко мащабно развенчаване на класическата епистемология избледнява. Вместо това, ... те насочват към епистемология, която може да оцелее и с инкорпориране на класическата епистемология да се възроди с разширяване на разбирането как целта на истината, обосновката и рационалността може да се следва, а именно, с помощта на социални и интерперсонални практики и институции. (Дисертация, 93)

Обръща се внимание върху дебатите върху възприятието и „колективното възприятие“, върху интроспекцията и „колективната интроспекция“, паметта и „колективната памет“. (Цитира се Ричард Карп върху културата на перцепцията.). Това е силно релативистка концепция: „хората от различни култури обитават в различни сензорни светове“. Това е свършено погрешно, доколкото има сигурни данни за

глобалността на сетивните форми в различни култури. Приемам възражението на Самал Мане:

С други думи, познанието идва от опита или наблюдението, но то е теоретично натоварено, т.е. натоварено с вярвания и предположения. Това може да доведе до различни културни разкази, но не и до различно възприемане на света. (Dissertation, 101)

Докторант Мане изтъква с право културните универсалии, възможността да се говорят много езици и да имаме различни наследени културни модели, без това да води до несъвместими елементи в собствените ни възприятия и знания. (ibid., 103)

Изтъква се ролята на колективните източници на познание и истина. Не се осъществява излаз към културната антропология и лингвистичната антропология. Като характерно и приносно намирам изказаното в заключение на втора глава:

Обосноваването на социалната епистемология се състои в неадекватността и незадоволителността на класическата епистемология, с нейния фокус върху индивидуалните познаващи агенти, защото това прави невъзможно разглеждането на проблемите, представени от многото аргументи в социологията на познанието. (Dissertation, 146)

Тази позиция, така изказана, не е точна. Фокусът върху индивидуалния процес на познаване остава важен, и той присъства интензивно в съвременната епистемология.

Глава трета: Социални и културни измерения на познанието

В тази глава се анализират детайлно нови и постмодернистски аспекти на социалната епистемология: мултикултурализъм, феминизъм. Разглеждат се аргументи,

които могат да ни насочат към две различни направления. Първото може да се определи като *разделително*, защото изгражда представата, че обитаваме различни светове. Второто може да се смята за *обединително*, доколкото подчертава универсалната важност на обществото и културата. (Автореферат, 28)

Това изказване е представително за трета глава, а и за дисертацията като цяло. Социалният и културният детерминизъм на индивидуалното познание е оспорен с право и избегнат, за сметка на това е утвърдена културната и социална природа на познанието.

Безспорно важни са реферираниите статии и книги на Куайн и на късния Сърл (*Making the Social World*), но това съчинение на Сърл е твърде фундационистко, след цял век спекулации върху понятията индивид, общество и култура. Сърл отхвърля множеството „светове“ и разработва собствена социална философия, в която култура и природа са в един свят. Тук анализът на Мане е особено сполучлив.

Приемлива е и критиката спрямо неопределеността, както е развита от Уилърд Куайн.

Смятам, че тезата на Куайн е релевантна за настоящата дискусия, но нейната претенция за неопределеност е неоснователна. Можем да приемем *недоопределеността* на теорията от свидетелства (НТС) по отношение на значението, но не и *неопределеността* между различни езици, нации, социални групи и индивиди. (Автореферат, 30)

Трябва да се добави, че един анализ на относителността е много важен тук и в такъв контекст могат и концептуално, а не само принципно, да се намери излаз от релативизма и абсолютизма. Като принос оценявам заключителното положение:

в социалната епистемология ние приемаме, че знанието на отделния индивид и знанието на общността следва да бъдат обосновани и анализирани в един социален контекст. Индивидите и общностите живеят в общество, като всички те са носители на чертите на дадена култура, или смесица от култури, изграждаща техните убеждения, навици, поведение и ценности. (пак там)

Акцентът има силата и на личен, житейски опит в съчетаването на култури. Не е възможно в една рецензия да се изброят всички проблеми, проблемни аспекти и аргументи, които са проучени в тази дисертация. Във всеки случай впечатлява ориентирането и контролът в тази изключително комплицирана концептуална среда.

Литературата впечатлява с представителни трудове и статии на английски от класиката и съвременността.

Заключение на рецензията

Като цяло проектът е изумително широк по обхват: от основните проблеми на епистемологията през проблемите на културата и обществото до културно детерминираното познание. Разгледана е пост модерната перспектива. Намерено е място дори и на най-важни концепции във Философия на науката, които засягат социалните извори и детерминанти на познанието.

Налице са интересни и стойностни заключения относно релативизма, неопределеността, социалния детерминизъм, а в позитивен план изтъкването на социалната природа на познанието.

Критични бележки.

В английския текст все още има езикови и стилови грешки. В автореферата са останали все още непрецизни подредби на автори:

Аристотел, Платон, Хегел, Хюм, Витгенщайн, Кун, Дюем, Мил, Остин, Маркс, Дюркем, Манхайм и Шелер (пак там)

Цитатите в дисертацията не винаги са уточнени в публикациите, които се цитират. Форматът на цитиране не е академично изчистен. Реферирането на позиции, свързаните с тях автори и дебатите е претрупано, не се вижда целта на всяко представяне. Проблемите често се скриват зад авторите и цитатите. Огромният обхват

на изследването наистина не позволява фокусиране върху два-три фундаментални проблема.

Това все пак не намалява стойността на работата, защото основен неин принос е една дълга нишка на проучване на нестихващи дебати, неизчерпаеми аргументации и критики, почти необхватни редици от проблемни аспекти и понятия. Това ме насочва към позитивно заключение.

Намирам, че дисертацията един солиден труд, резултат на широко по обхват проучване на класическата и социалната епистемологии. Освен основния принос в представянето на голямата мрежа от автори и дебати, са налице важни заключения, релевантни към бъдещото развитие на епистемологията.

Предлагам с пълна убеденост да се присъди на докторанта Самал Мане образователно-научната степен: *Доктор по философия*.

Проф. Сергей Герджиков

Май 2017